

Laten we stoppen met uitspraak dat armoede het IQ verlaagt

‘Armoede verlaagt het IQ.’ Deze uitspraak heeft u vast gehoord en is wat bij het grote publiek is blijven hangen van een onderzoek gepubliceerd in het wetenschappelijke toptijdschrift *Science* (Mani et al., 2013), en van het populair-wetenschappelijke boek *Schaarste* (Mullainathan en Shafir, 2013). We kunnen deze uitspraak echter beter niet meer gebruiken.

De theorie is eenvoudig en aansprekend: mensen die in armoede leven worden door de financiële schaarste die ze ervaren ‘in beslag genomen’. Hierdoor is er voor andere activiteiten minder cognitieve capaciteit beschikbaar. Dit heeft vervolgens een negatieve impact op onder meer de economische beslissingen van consumenten, de productiviteit van werknemers, en de toepassing van technologie door ondernemers die in armoede leven. Of zoals de auteurs het zelf stellen: “Een simpel scheutje schaarste, en plotseling [lijkt men] een stuk minder intelligent” (Mullainathan en Shafir, 2013).

In de afgelopen jaren is de uitspraak dat armoede het IQ verlaagt populair geworden in de wetenschap, beleidskringen en de media. Rutger Bregman schreef hierover een artikel met de prikkelende titel ‘Waarom arme mensen domme dingen doen’ (Bregman, 2013). De Wereldbank wijdde in 2015 een belangrijk deel van haar jaarrapport aan het onderzoek achter deze claim. En recent kwam de uitspraak nog voorbij in een uitzending van *Zondag met Lubach* en een column van ‘S Jongers (2022) in *de Volkskrant*. Zowel het oorspronkelijke onderzoek als het boek *Schaarste* is dan ook volgens Google Scholar inmiddels meer dan 2.500 keer geciteerd.

De onliner dat armoede het IQ verlaagt, is blijven hangen in ons denken en bepaalt mede hoe we in de rol van dienstverlener, beleidsmaker, onderzoeker en burger kijken naar de keuzes van mensen die in armoede leven. Het is daarom van belang dat we deze uitspraak *factchecken*. Onze denkbeelden bepalen tenslotte hoe we onze producten, dienstverlening en sociale regelingen voor deze doelgroep vormgeven, welke interventies we effectief achten, en hoe we als hulpverlener of medeburger omgaan met ‘mensen die in armoede leven’.

Ik moet bekennen dat ik zelf negen jaar geleden ook zeer gecharmeerd was van deze theorie. Dat werd nog versterkt door een interessant gesprek met een van de auteurs van het boek *Schaarste*, Eldar Shafir, terwijl ik hem in de vroege uurtjes van Schiphol naar een congres in Wageningen taxiede. Ik besloot om, als onderdeel van mijn proefschrift, een literatuurstudie uit te voeren naar het bewijs voor deze claim (De Bruijn en Antonides, 2022). De ontvullende conclusie: we kunnen de uitspraak beter niet meer gebruiken.

ERNST-JAN DE BRUIJN

Postdoctoraal onderzoeker aan
de Universiteit Leiden

Allereerst laat de oorspronkelijke studie deze conclusie niet toe. Het doel van de studie was om het effect van armoede op het cognitief functioneren te onderzoeken, maar niet op het IQ. Om de omvang van het gevonden effect te duiden, drukten de auteurs deze uit in IQ-punten. Dit was bedoeld als ‘analogie’, maar is vervolgens een eigen leven gaan leiden.

Daarbij komt ook dat, met de methodologische bril van nu, het nodige valt aan te merken op het oorspronkelijke onderzoek. De labexperimenten hebben te weinig deelnemers, terwijl de veldstudie bestond uit een klassieke ‘voor-na-meting’ zonder heldere controlegroep. Daarmee blijft de vraag over-

eind of het gevonden effect op het cognitief functioneren wel toegeschreven kan worden aan de ervaren financiële schaarste.

Bovendien vindt een deel van de replicatiestudies geen bewijs voor het verband. En studies die wel een effect vinden, kampen eveneens met methodologische tekortkomingen. Het bewijs voor de hypothese dat armoede zorgt voor een verlaging van het IQ is dus uiterst mager.

Ten slotte is de bewering dat armoede het IQ verlaagt te simplistisch en eenzijdig. Wetenschappelijke studies laten zien dat armoede het cognitief functioneren niet alleen ten negatieve, maar ook ten positieve kan beïnvloeden (Frankenhuis en Nettle, 2020). Mensen in armoede kunnen verborgen talenten ontwikkelen, zoals het vermogen om potentiële bedreigingen op te merken en om snel te schakelen tussen activiteiten. Uitsluitend nadruk leggen op de negatieve gevolgen voor cognitie en gedrag werkt stigmatiserend. Een dergelijk stigma heeft een demotiverend effect, en kan het gebruik van sociale regelingen en hulpverlening belemmeren.

Laten we dus stoppen met de bewering dat armoede het IQ verlaagt. Mensen die daadwerkelijk in armoede leven, hebben geen baat bij zo’n eenzijdige en ongegronde uitspraak.

Literatuur

Bregman, R. (2013) *Waarom arme mensen domme dingen doen*. Artikel op decorrespondent.nl, 16 december.

Bruijn, E. de, en G. Antonides (2022) *Poverty and economic decision making: a review of scarcity theorie*. *Theory and Decision*, 92, 5–37.

Frankenhuis, W.E. en D. Nettle (2020) *The strengths of people in poverty*. *Current Directions in Psychological Science*, 29(1), 16–21.

Mani, A., S. Mullainathan, E. Shafir en J. Zhao (2013) *Poverty impedes cognitive function*. *Science*, 341(6149), 976–980.

Mullainathan, S. en E. Shafir (2013) *Schaarste: hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*. Amsterdam: Maven Publishers.

‘S Jongers, T. (2022) *Rijke mensen zijn net arme mensen, al kunnen zij zich een gat in hun hand permitteren*. *De Volkskrant*, 14 maart.